

Fra vilkår til valg. Et praksisnært blik på virtuel undervisning som mulighedsrum

MARIE BORREGAARD VINTHER

Abstract

Artiklen lægger ud med at påvise generelle rammebetingelserne for virtuel undervisning i den danske gymnasieskole. På baggrund af forskningsresultater fra to undersøgelser af den virtuelle undervisning under coronanedlukningen undersøger artiklen, hvordan det er gået med den virtuelle undervisning, og artiklen peger på et behov for øget variation i arbejdsformerne i undervisningen. Artiklen undersøger status på virtuel undervisning i samfundsfag, og det er artiklens påstand, at der er behov for flere didaktiske refleksioner og diskussioner. Artiklen gør sig nogle didaktiske overvejelser om fagets traditionelle læringsrum og argumenterer for, at disse kan styrkes gennem anvendelse af en e-didaktisk overvejelsermodel. Afslutningsvis konkluderer artiklen, at der er behov for flere generelle fagdidaktiske refleksioner og diskussioner om virtuel undervisning og virtuelle arbejdsformer, og at faget bør styrke disse.

Rammebetingelser og realiteter

I bekendtgørelsen af lov om de gymnasiale uddannelser hedder det i kapitel 1, stk. 2, at eleverne »skal opnå fortrolighed med at anvende forskellige arbejdsformer og opnå evne til at fungere i et studiemiljø, hvor kravene til selvstændighed, samarbejde og sans for at opsøge viden er centrale«. I samme bekendtgørelse hedder det i kapitel 3, § 29 stk. 6, at eleverne »skal opnå digitale kompetencer« og »indgå i digitale fællesskaber«. Derudover nævnes

i overordnede termer, at eleverne skal lære at søge information, forholde sig kritisk og skabe digitale produkter. Af lovbekendtgørelsen fremgår således ikke direkte, at der skal foregå egentlig virtuel undervisning. De førnævnte produktformer og læringsaktiviteter kan uproblematisk afvikles i traditionel klasse- og holdundervisning, som er den gymnasiale undervisnings primære organisationsform.

Zoomer man til gengæld ind på selve bekendtgørelsen om de gymnasie uddannelser, fremgår det af kapitel 1, § 2, at institutionen i studieretningsforløbet kan lade op til 20 procent af undervisningstiden i hvert fag være virtuel. Ved virtuel undervisning forstås jævnfør bekendtgørelsen »*undervisning, der ikke forudsætter samtidig fysisk tilstedeværelse af lærer og elever*«. Således synes rammebetingelserne for at arbejde indgående med virtuel undervisning at være på plads i en ungdomsuddannelse, der generelt vil fremme elevernes digitale dannelse. Imidlertid melder sig spørgsmålet, om eleverne på ugebasis omtrent en ud af fem skoledage har oplevet at modtage virtuel undervisning – og dette vel at mærke i en præ-corona-tid.

En undersøgelse foretaget af eVidenCenter, Det Nationale Videncenter for e-læring i samarbejde med Tænketanken DEA viser, at 76 procent af de adspurgte lærere forud for coronanedlukningen havde anvendt digitale redskaber i den fysiske undervisning, mens blot 18 procent af de adspurgte lærere havde gennemført forløb udelukkende gennem fjernundervisning. Det indikerer, at der har været en relativt spinkel anvendelse af virtuel undervisning, til trods for at rammebetingelserne formelt set har været til stede.

Erfaringer med virtuel undervisning

Som konsekvens af covid-19-smittespredning besluttede statsminister Mette Frederiksen den 11. marts 2020 en såkaldt nedlukning af det danske samfund. En nedlukning, der også indebar generelle skolenedlukninger, og som efter to dage resulterede i, at virtuel undervisning for danske gymnasieelever og -lærere jævnfør nødbekendtgørelsen var et vilkår og ikke et didaktisk valg. Med nærmest dags varsel måtte lærere og elever kaste sig ud i at navigere på diverse virtuelle platforme, og for manges vedkommende fortsatte den virtuelle undervisning

næsten skoleåret ud. Hvordan oplevede elever og lærere dette vilkår, og hvad er det væsentlige udbytte heraf?

I en undersøgelse af gymnasieelevernes oplevelse af coronaundervisningen drager professor Ane Qvortrup fra Center for Gymnasieforskning ved Syddansk Universitet nogle konklusioner, der har relevans for de fremadrettede refleksioner over virtuel undervisnings muligheder og begrænsninger.

Undersøgelsen konkluderer blandt andet, at eleverne i høj grad oplevede en opgaveløsningscentreret undervisning, og at de samtidig savnede feedback på deres arbejde. Hvad de motivationelle aspekter angik, oplevede mange elever, at undervisningen ikke havde høj kvalitet (Qvortrup 2020). Qvortrup peger endvidere på, at der er en sammenhæng mellem oplevelsen af kvalitet og variation i undervisningen. Hun anerkender den læringsmæssige udfordring og understreger samtidig, at undervisning, der er planlagt til at skulle afvikles under normale undervisningsformer, ikke blot lader sig overføre til et digitalt forum (Haugaard 2020).

Om end undersøgelsens konklusioner drages på baggrund af et solidt datagrundlag, er det værd at bemærke, at dataindsamlingen er afsluttet den 20. april 2020. Der er derfor tale om et øjebliksbillede fra coronanedlukningens første fase, der for elever og lærere var en tid med en undervisningsvirkelighed, man ikke tidligere havde stået i. Hverdagen med virtuel undervisning var således ikke et valg, men et vilkår. Det faktum, at der er tale om et øjebliksbillede, ændrer dog ikke på, at undersøgelsens resultater er værd at tage til efterretning og integrere i en diskussion om muligheder og begrænsninger i fremtidige refleksioner om virtuel undervisning i samfundsfag.

Det samme gælder undersøgelsesresultaterne fra en undersøgelse foretaget af eVidenCenter, Det Nationale Videntcenter for e-læring i samarbejde med Tænk tanken DEA (2020). Denne undersøgelse konkluderer blandt andet, at fjernundervisningen har været mere ensformig end den ordinære undervisning, og at det har haft betydning for elevernes læringsudbytte. 60 procent af eleverne oplever et mindre eller forringet læringsudbytte, mens det for lærernes vedkommende er 70 procent. Dertil kommer, at eleverne under den virtuelle undervisning har følt sig udfordret med hensyn til motivation, koncentration og trivsel (DEA og eVidenCenter 2020).

Ifølge Syddansk Universitets forskningsprojekt Reform 2017

viste undersøgelser foretaget allerede forud for hele covid-19-situationen, at undervisning, der involverer digital teknologi, er den form for undervisning, hvor der blandt gymnasiernes elever og lærere er størst uenighed om læringsudbyttet. 51 procent af lærerne, altså lige godt og vel halvdelen, vurderer, at der er et stort læringsudbytte, mens 80 procent af eleverne erklærer sig positive over for læringsudbyttet ved digitale arbejdsformer (Syddansk Universitet 2020).

Samlet set kan alle undersøgelsesresultaterne bruges til at synliggøre et generelt behov for didaktiske overvejelser om fjernundervisningens og e-læringens didaktik. Sammenfatter man endvidere nogle af de centrale konklusioner fra de nævnte undersøgelser om virtuel undervisning under coronanedlukningen, kan fremadrettede didaktiske overvejelser, der sigter mod at forbedre den virtuelle undervisning, med fordel fokusere på nøgleord som »variation i arbejdsformer«. Men først et blik på, hvordan det i det hele taget forholder sig med den virtuelle undervisning i samfundsfag.

Status på virtuel undervisning i samfundsfag

75 procent af de adspurgte elever og lærere i DEA og eVidenCenters undersøgelse af fjernundervisning under coronanedlukningen vurderer, at samfundsfag er egnet til fjernundervisning. Relativt set har faget en høj score, idet samfundsfag i en egnethedsvurdering indtager en sjetteplads ud af 21 fag. Altså vurderer elever og lærere, at faget har et potentiale for fjernundervisning.

Kaster man et blik på læreplanen for samfundsfag A – stx 2017, finder man afsnit i afsnit 3.1 de didaktiske principper i faget. Vel vidende at op til 20 procent af undervisningen i studieretningsfaget jævnfør bekendtgørelsen kan afvikles som virtuel undervisning, er det tankevækkende, at læreplanen for samfundsfags didaktiske principper ikke eksplicit forholder sig til denne mulighed. Det er ligeledes tankevækkende, at heller ikke samme læreplans afsnit 3.2 om arbejdsformer forholder sig til virtuel undervisning. Først i læreplanens afsnit 3.3 om it nævnes digitale værktøjer, men primært som en ressource, der »anvendes i undervisningen til at støtte og supplere de faglige mål og den pædagogiske proces« (Læreplan, Samfundsfag A – stx, 2017).

Man kan overveje, om faget med denne formulering overvejende reducerer arbejdet med it og virtuel undervisning til et redskabsorienteret anliggende og ikke et didaktisk mål i sig selv. Denne overvejelse understøttes af indholdet i Vejledningen til Samfundsfag A – stx, juni 2020, idet hverken afsnit 3.1 om didaktiske principper eller afsnit 3.2 om arbejdsformer eksplicit forholder sig til virtuel undervisning eller virtuelle arbejdsformer. Det skal dog retfærdigvis understreges, at vejledningens afsnit 3.3 om it forholder sig til brug af it og it-værktøjer i undervisningen, om end det i afsnittets første sætning hedder, at »*Brug af it er ikke et mål i sig selv*« (Vejledning, Samfundsfag A – stx, 2020).

Heller ikke seneste udgave af *Samfundsfagsdidaktik* (Brøndum (red.) 2020), der i 16 kapitler præsenterer en stribe fagdidaktiske vinkler på faget, har fokus på virtuel undervisning eller virtuelle arbejdsformer. Dog rummer bogen et enkelt kapitel med titlen »It-anvendelse i samfundsfag« af Henning Rome Lund, og heri pointerer Lund med reference til læringsforsker John Hattie samt Bundsgaard og Hansen, at it ikke skaber bedre læring i sig selv, og at it kun skal indgå i meningsfulde didaktiske rammer (Lund 2020). Et udsagn, de fleste undervisere næppe kan erklære sig uenige i.

I skrivende stund ved ingen, hvor lange skygger coronapandemien kan kaste, og hvor længe hel eller delvis fjernundervisning kan blive en realitet. I den sammenhæng er det også værd at notere sig, at eksempelvis læringsforsker Christian Dalsgaard, lektor ved Center for Undervisningsudvikling og Digitale Medier på Aarhus Universitet, vurderer, at den virtuelle undervisning generelt vinder frem og er kommet for at blive (Kamp 2020). Igen et argument for, at også undervisere i samfundsfag må forholde sig reflekteret til brugen af virtuelle arbejdsformer og ikke blot digitale teknologier. Denne artikel har tidligere udpeget »variation i arbejdsformer« som nøgleord for didaktiske overvejelser, og de efterfølgende afsnit vil derfor centrere sig om disse begreber, da der er nær sammenhæng mellem elevens oplevelse af variation og deres fortsatte motivation for undervisningen.

Læringsrum i samfundsfag

Samfundsfag er kendetegnet ved at lægge vægt på betydningen af elevaktiverende og afvekslende arbejdsformer (Vejledning

Samfundsfag A – stx, 2020). Allerede her opstår den første udfordring, når eleverne time efter time sidder hjemme foran hver sin skærm. I tilrettelæggelsen af normal undervisning – her forstået som undervisning, der foregår i et klasselokale, hvor klassen fysisk er til stede sammen med læreren – vil man som faglærer ofte skele til en almindelig model som Beck og Gottliebs model for de fire læringsrum (Beck 2002).

Læringscirkelens pointe er, at eleverne skal trænes i at færdes i alle fire læringsrum for at kunne erhverve kompetencer, der muliggør deres aktive deltagelse i det demokratiske samfund. I læreplanens afsnit 1.2, der præciserer formålet for samfundsfag A – stx, 2017, hedder det netop, at *»Almindelsen skal endvidere fremmes ved at give eleverne lyst og evne til at forholde sig til og deltage i den demokratiske debat og gennem undervisningens indhold og arbejdsformer engagere eleverne i forhold af betydning for demokratiet og samfundsudviklingen«* (Læreplan, Samfundsfag A – stx, 2017). Kobler man Beck og Gottliebs optik sammen med samfundsfags formål, er en vekslen mellem forskellige læringsrum og arbejdsformer derfor en grundlæggende forudsætning.

Som tidligere nævnt har undersøgelser af den virtuelle undervisning under coronanedlukningen peget på, at netop mangel på variation i arbejdsformerne har været et grundlæggende problem. Læringsrummet »tavleundervisning« forekommer umiddelbart relativt let at etablere i en virtuel kontekst. Her er det læreren, der har den styrende rolle, typisk i gennemgangen af et fagligt kernestof med en deduktivt orienteret metode. Klassen, der typisk deltager via Google Meet, Microsoft Teams eller en tilsvarende platform, kan overvære lærerens oplæg og løbende stille spørgsmål gennem brug af platformens chatfunktion. Læreren kan vælge at understøtte sit oplæg eller sin tavlegennemgang med brug af en fysisk eller digital tavle eller ved brug af PowerPoint-præsentationer, der kan gøres synlige for eleverne via skærmdeling og visuelt understøtte lærerens faglige pointer. I denne arbejdsform får undervisningen karakter af forelæsning, hvilket kan styrke elevernes viden, men der er også faldgruber.

I en normal klasserumssituation kan læreren forsøge at afkode elevernes nonverbale og paraverbale signaler for at vurdere, om eleverne følger med i lærergennemgangen og forhåbentlig tilegner sig viden. Men som det også understreges af Lund

(2018), er der en række distraktionsmomenter i form af sociale medier, streamingtjenester og lignende, som eleverne let kan forfalde til at rette opmærksomheden mod. Denne risiko er dog også til stede i det fysiske klasserum. At elevernes opmærksomhed potentielt kan flytte andre steder hen, mens læreren over skærmen laver en virtuel gennemgang af kernestof, kan tale for flere måder at håndtere denne udfordring på. Læreren kan vælge at »overhøre« tilfældigt udvalgte elever i det gennemgåede stof, eller læreren kan vælge at afrunde sit oplæg med en digital test, quiz, refleksionsskrivning eller lignende, der beder eleven forholde sig til det gennemgåede stof. Men der er også den mulighed, at læreren udfordrer sin egen tendens til vane-tænkning og øger sin bevidsthed om, at virtuel og analog undervisning ifølge læringsforsker Christian Dalsgaard foregår i forskellige kommunikative rum med hver sine muligheder og begrænsninger (Kamp 2020). Dalsgaard pointerer, at der er en væsentlig forskel på synkron og asynkron undervisning (Kamp 2020). Derfor kunne man overveje at udfordre sin forståelse og anvendelse af læringscirklen en smule.

Eksempelvis kunne man som lærer overveje, om det ville fremme elevernes arbejde med fagets formål, at man i stedet for at lave virtuel tavleundervisning benytter sig af den amerikanske metode flipped classroom. I den danske læringstraditions optik dækker begrebet flipped classroom over undervisning, hvor videooptagelser benyttes til præsentation af lærerforedrag eller elevoplæg. Det pågældende foredrag kan benyttes som lektie eller placeres på et vilkårligt tidspunkt i undervisningssituationen, ligesom eleverne kan tilgå det efter behov. Med afvikling af tavleundervisningen via flipped classroom kan man forestille sig, at læreren så at sige kan øge sin tilstedeværelse i læringscirkelns øvrige læringsrum – værkstedsundervisningen, klassedialogen og gruppe- og projektarbejdet. For netop at sikre tilstrækkelig variation i arbejdsformerne under længerevarende perioder med virtuel undervisning, er det vigtigt, at læreren ikke forfalder til at blive hængende i et virtuelt tavleundervisningsrum, hvor læreren taler og taler, og eleverne lytter ... måske.

Tavleundervisningsrummet indgår ligeværdigt i Beck og Gottliebs læringscirkel og skal som sådan ikke underkendes som undervisningsrum, men i et virtuelt undervisningsforløb, hvor den kontinuerte afkodning af læringsudbyttet og den

uformelle snak mellem underviser og elever har trangere kår end i det fysiske klasselokale, er det vigtigt at planlægge undervisningen på en sådan måde, at læreren kan komme tæt på elevernes læringsprocesser.

Professor Ane Qvortrup påviste i sin undersøgelse af fjernundervisning, at eleverne oplevede en høj grad af opgaveløsningscentrerede arbejdsformer og som følge heraf manglende variation (Qvortrup 2020). En forklaring kunne være, at mange undervisere har valgt at lade eleverne arbejde med træning af faglige færdigheder i læringsrummet værkstedsundervisning, men uden at sikre tilstrækkelig lærervejledning og feedback. Måske fordi tiden ikke var tilstrækkelig. Måske fordi lærerne oplevede hele undervisningssituationen som uvant.

At eleverne har oplevet undervisningen som ensformig, kan måske også skyldes udfordringer med at facilitere de velkendte læringsrum »gruppearbejde« og »klassedialog«. Læringsrum, der ellers er vigtige for at fremme den induktivt orienterede undervisning, og læringsrum, der – også – understøtter fagets formål om at arbejde med elevernes aktive demokratiske deltagelse. Rent teknisk lader gruppearbejdsrummet sig relativt uproblematisk etablere. I eksempelvis Google Meet og Microsoft Teams kan læreren eller grupperne selv oprette grupperum eller gruppesamtaler, som læreren kan tilgå, og der er absolut fordele ved denne mulighed for smidigt at bevæge sig ind og ud af elevernes rum. Men det velfungerende virtuelle grupperum kan være en udfordring for elevernes indbyrdes samarbejdsniveau, hvis relationerne mellem gruppens elever på forhånd er uklare, og hvis den opgave, eleverne sammen skal besvare eller løse, ikke er veldefineret.

Når det gælder arbejdet med at styrke eleverne i at være aktive samfundsborgere, har samfundsfag en særlig forudsætning (Fischer-Nielsen 2018). Det velfungerende virtuelle rum for klassedialog kræver derfor ikke mindst engagement og deltagelse fra elevernes side og nytænkning fra lærerens side. For de fleste lærere er det formentlig en velkendt sag, at der også i det fysiske klasserum kan være stor forskel på elevernes deltagelse i klassediskussioner. Flyttes klassedialogen over i et virtuelt rum, kan målet være at udnytte det virtuelle rums muligheder for at lade dialogen foregå enten i tale eller på skrift eller i en kombination af tale og skrift. Ved at lade elever komme til orde gennem både mikrofon og chat tilgodeser man både elever, der

er trygge ved at udtrykke sig mundtligt foran klassen, og elever, der er blandt de stille i klassen og skal overvinde sig selv for at ytre sig i en debat eller diskussion. Fordi samfundsfaglæreren i den traditionelle undervisning rent didaktisk vil have et mål om at flytte klassen rundt mellem de forskellige læringsrum, er det svært ikke at overføre samme tankegang til den virtuelle undervisningsverden – vel vidende at det giver udfordringer, som man ikke helt oplever at have fundet løsningen på. Læringsforsker Christian Dalsgaard understreger, at den virtuelle undervisning rent didaktisk kræver en anden struktur og facilitering end den traditionelle undervisning (Kamp 2020). Det er derfor nærliggende at overveje, hvad didaktiske modeller og værktøjer med perspektiver fra e-læring kan tilføre samfundsfagsdidaktikken.

Den e-didaktiske overvejelsesmodel

Inden for e-læring er fjernundervisning en disciplin, der er udviklet til at kunne afvikles helt uden samtidig fysisk tilstedeværelse af lærer og elever. Det er næppe dér, samfundsfag i gymnasieskolen p.t. bevæger sig hen, men der er alligevel inspiration at hente. Hos eVidenCenter, Det Nationale Videncenter for e-læring, har man udviklet en e-didaktisk overvejelsesmodel (eVidenCenter), der er frit tilgængelig for undervisere, der måtte have brug for et lettilgængeligt redskab i selve struktureringen af de e-didaktiske refleksioner. Modellen er i sin oprindelse tænkt som en model, man også kan anvende, når man overvejer, hvorvidt e-læring kan bidrage positivt til læringen i et givet forløb. Men som denne artikel tidligere har påpeget, er undervisningsvirkeligheden nu sådan, at virtuel undervisning i perioder kan være et vilkår og ikke et valg. Det ændrer dog ikke på, at overvejelsesmodellen fortsat kan være et nyttigt udgangspunkt for e-didaktiske overvejelser.

E-læringsmodellen opererer med tre forskellige læringsformer med hver sit udgangspunkt. En instruktivistisk, en socialkonstruktivistisk og en radikal konstruktivistisk e-læringsform. Disse tre tager afsæt i henholdsvis stofformidling, praksisfællesskab og problematisering (eVidenCenter). I henhold til de gængse læringsteorier, der er retningsgivende for en del didaktiske valg i den danske gymnasieskole, er det den socialkonstruktivistiske e-læringsform, centreret om praksisfællesskab

omkring stoffet, der i henhold til formål og mål forekommer mest interessant at overveje. Hvis den virtuelle undervisning skal understøtte et formål om at gøre samfundsfagselever til demokratiske samfundsborgere, og hvis undervisningen skal imødekomme elevønsket om mere variation, viser den social-konstruktivistiske e-læringsmodel en undervisningspraksis, der er anderledes end den, både elever og lærere oplever i den fysiske undervisning.

Fordi praksisfællesskabet om læringen er i centrum, skal læreren indtage en konsulentrolle i stedet for at være den, der er styrende (eVidenCenter). I princippet indgår læreren på lige fod med de lærende i stofudvælgelsen, og læreren deler rollen som vejleder, motivator og evaluator med de lærende. Er det realistisk at forestille sig den gængse samfundsfaglærer agere i disse roller? Måske – fordi modellen netop også tager højde for, at underviseren i kraft af sin erfaring kan indtage en mere styrende rolle i processen, selv om samarbejdsformen er kollaborativ. Har man defineret dette forhold mellem læreren og de lærende, er e-læringsmodellens næste trin, at læreren så forholder sig til den palet af it-værktøjer, der er til rådighed. Tages disse værktøjer – fra samarbejdsværktøjer, kommunikationsværktøjer og skriveværktøjer til procesværktøjer og diskussionsværktøjer – i brug, kan man have en forhåbning om, at eleverne oplever en variation i arbejdsformerne i den virtuelle undervisning, og at deres motivation derfor øges. Lykkes det at etablere en kollaborativ samarbejdsform, burde det tilmed være muligt at nå det øverste taksonomiske niveau – også i den virtuelle undervisning. Hvis den virtuelle undervisning begrænses til at foregå i et rum, der tilnærmelsesvis ligner klasserummet, kan der være en bekymring for, at undervisningen primært består af begrebstræning på et redegørende og måske undersøgende niveau, hvor eleverne blot byder ind med svar af begrebsdefinerende karakter.

Valget af det rette e-læringsværktøj beror dog fortsat på en forudgående didaktisk refleksion og et aktivt didaktisk valg, idet e-læringsværktøjerne ikke i sig selv er opbygget ud fra didaktiske overvejelser (eVidenCenter). Det er væsentligt at understrege behovet for det begrundede valg af it-værktøj, og det er centralt, at læreren eller rettere vejlederen, motivatoren, evaluatoren konstant er sig sin nye rolle bevidst. Vil læreren til gengæld have fat i materialer, der er i sig selv er styrende for

konteksten, kan læreren i stedet vælge e-læringsmaterialer. Disse er typisk udviklet med afsæt i en særlig pædagogisk eller didaktisk tilgang (eVidenCenter).

Konklusion

Undersøgelsen *Gymnasier og Erhvervsskolelæreres erfaringer med fjernundervisning* udarbejdet af eVidenCenter og Tænketa-
ken DEA viser, at lærerne under fjernundervisningen i høj grad
tog såvel skolernes studieadministrative systemer som digitale
læringsplatforme i brug (eVidenCenter og DEA 2020). Når ele-
verne alligevel efterspørger yderligere variation i den virtuelle
undervisning, peger det i retning af, at der er et større behov for
didaktisk refleksion i valget af e-læringsværktøj eller e-materia-
le. Det er ikke nok at bruge e-værktøjer og e-materialer. Der skal
også ske læring. Dette gælder også et fag som samfundsfag, der
– i kraft af fagets natur – har en særlig interesse i, at virtuel un-
dervisning ikke reducerer undervisningen i faget til opgaveløs-
ning. Samfundsfag vil danne aktive medborgere, og de dannes
ikke mindst gennem dialog, diskussion og meningsudveksling.
Det kræver facilitering og rammesætning. Udnyttes rammerne
optimalt, kan undervisningsvirkeligheden havne der, hvor de
virtuelle arbejdsformer sågar nogle gange aktivt vælges til, for-
di de er elevaktiverende og varierende og ikke blot er et vilkår,
men netop et valg, der styrker fagets formål. Fremadrettet bør
det derfor være et særligt indsatsområde for faget at styrke sine
didaktiske refleksioner og diskussioner om de virtuelle arbejds-
former og deres muligheder og begrænsninger. Rammebetin-
gelserne for virtuel undervisning har længe været til stede, og
som følge af coronanedlukningen er døren til et mulighedsrum
for alvor blevet sparket ind.

Litteratur

- Beck, Steen og Birgitte Gottlieb (2002), Elev/student – en teoretisk og empirisk undersøgelse af begrebet studiekompetence, Skriftserien *Gymnasiepædagogik*, nr. 31 og 32, Syddansk Universitet
- Brøndum, Peter (red.) 2020, *Samfundsfagsdidaktik*, København, Forlaget Columbus
- Børne- og Undervisningsministeriet (besøgt 21. september 2020), bekendtgørelse af lov om de gymnasiale uddannelser, kapitel 1, stk. 2: <https://www.retsinformation.dk/eli/lt/2019/611>
- Børne- og Undervisningsministeriet (besøgt 21. september 2020), bekendtgørelse af lov om de gymnasiale uddannelser, kapitel 3, § 29, stk. 6: <https://www.retsinformation.dk/eli/lt/2019/611>
- Børne- og Undervisningsministerier (besøgt 21. september 2020), Bekendtgørelse om de gymnasiale uddannelser, kapitel 1, § 2
- Børne- og Undervisningsministeriet (besøgt 24. september 2020), læreplan Samfundsfag A – stx, august 2017
- Børne- og Undervisningsministeriet (besøgt 24. september 2020), Samfundsfag A – stx, Vejledning, juni 2020
- eVidencenter, Det Nationale Videncenter for e-læring (2007), Den e-didaktiske overvejelsesmodel, (besøgt 5. oktober 2020) <http://edidaktik.evidencenter.dk/default.html>
- eVidencenter – Det Nationale Videncenter for e-læring, e-Læringsværktøjer, (besøgt 6. oktober 2020) <http://itipædagogiskpraksis.dk/e-laeringsvaerktoj/>
- eVidencenter – Det Nationale Videncenter for e-læring og Tænkertanken DEA (2020), *fernundervisningstemperatur.dk. En rundspørge blandt elever og lærere på ungdomsuddannelser om erfaringer med fjernundervisning under coronanedlukningen*, Aarhus Business College, juni 2020
- eVidencenter – Det Nationale Videncenter for e-læring og Tænkertanken DEA (2020), Gymnasier og Erhvervsskoleers erfaringer med fjernundervisning (besøgt 4. oktober 2020) <https://dea.nu/ifarver/publikationer/gymnasier-og-erhvervsskoleers-erfaringer-med-fjernundervisning/>
- Fischer-Nielsen, Bent (2018), Fagdidaktik og faglige kompetencer i samfundsfag. I: Brøndum, Peter (red.), *Samfundsfagsdidaktik*, 3. udgave (s. 52-60), København, Forlaget Columbus.
- Haugaard, Annette (2020), Impoverende fjernundervisning har faldgruber, I: *Gymnasieforskning*, nr. 19, maj 2020, Valby
- Kamp, Mikkel (2020), Virtuel undervisning kan give adgang til læreprocesserne, I: *Gymnasieforskning*, nr. 19, maj 2020, Valby
- Lund, Henning Romme (2018), It-anvendelse i samfundsfag, I: Brøndum, Peter (red.), *Samfundsfagsdidaktik*, 3. udgave (s. 236-251), København, Forlaget Columbus
- Qvortrup, Ane (2020), Gymnasiet i den historiske corona-tid – et elevperspektiv, Samlet data-rapport, Syddansk Universitet, Center for Gymnasieforskning, besøgt 30. september 2020 https://www.sdu.dk/-/media/files/om_sdu/institutter/ikv/centre/cfs/rapport.pdf
- Syddansk Universitet, Institut for Gymnasieforskning (besøgt 30. september 2020), Gymnasiet i den historiske Corona-situation https://www.sdu.dk/da/forskning/forskningsenheder/hum/center_for_gymnasieforskning/forskning/gymnasiet+i+den+historiske+corona-situation